

Keiksmožodžiai, pertarai, makaronizmai – kas tai? Kalbos šiukšlės, prieskonis ar emocinė iškrova?

Dėl karo Ukrainoje vieno kario pasakyta garsioji frazė „Rusų karo laive, eik na****“, sukėlė daug diskusijų. Ar keiktis ir keiksnoti kitus yra priimtina, normalu, ar pertarų vartojimas šnekamojoje kalboje nusižengia bendrinės lietuvių kalbos taisyklėms? Vieno ir konkretaus atsakymo nėra. Apie keiksmožodžius ir kitus įpročius šnekamojoje kalboje Valstybinė lietuvių kalbos komisija birželio 29 d. 15 val. per *Teams* programą rengė kalbos forumą „Keiksmožodžiai, pertarai, makaronizmai – kas tai? Kalbos šiukšlės, prieskonis ar emocinė iškrova? Minimi kalbos reiškiniai buvo aptariamai lingvistiniu, psichologiniu, socialiniu ir kultūriniu aspektais.

Valstybinės kalbos inspekcijos viršininkas, Vilniaus universiteto dėstytojas, studentams dėstantis retoriką ir stilistiką, dr. Audrius Valotka skaitė pranešimą „Makaronizmų makaronai“, kuriuo atskleidė, kodėl dažnas sąmoningai ar nesąmoningai įterpiame į savo kalbą svetimos kalbos žodį arba posakį ir kas iš to išeina. Be makaronybių pravartu panagrinėti ir kitus nereikalingus, kalbant nuolat pasigaunamus žodžius, vadinamus pertarais. Apie juos buvo kalbama forumo diskusijoje.

Vilniaus universiteto Kauno fakulteto docentas dr. Robertas Kudirka parengė pranešimą „Tvajumat visuomenė: proletaro kalbos imanencija“. Jis supažindino, iš kur ir kaip į lietuvių kalbą atėję populiariausi keiksmožodžiai. Mokslininkas ir dėstytojas, 2014 m. išrinktas geriausiu fakulteto dėstytoju, daugelį metų tiria žargoninę ir nenorminę leksiką, yra ne vieno žodyno sudarytojas.

Psichologas psichoterapeutas Andrius Kaluginas pažvelgė į keiksmožodžių vartojimą psichologiniu aspektu – ar jie daro įtaką mūsų sveikatai. Jis neslėpė, kad keiktis nors nekultūringa, bet sveika, tik būtina pasirinkti tinkamą vietą ir laiką.

Antroje kalbos forumo dalyje į diskusiją įsitraukė vertėjai, literatūros kritikai, kalbos redaktoriai, etiketo specialistas, rašytojai ir kiti.

Forumo dalyviai sutarė, kad, nori ar nenori, keiksmožodžiai yra mūsų kalbos dalis. Pasak jų, visuomenei tampant atviresnei, imta laisviau kalbėti anksčiau tabu buvusiomis temomis, tokiomis kaip psichinė sveikata, kūniškumas, seksualumas, priklausomybės, malonumai. Tai atsispindi ir kalboje. Anksčiau žargonas, keiksmožodžiai buvo žemesnio visuomenės sluoksnio bruožas, dabar juos vartoja žmonės, nepriklausomai nuo išsilavinimo, statuso. Vis dėlto necenzūrinė kalba būdingesnė tam tikram visuomenės, grupės, netgi profesijų ratui kaip socialinė komunikacija, kurios funkcija – susitapatinti, prisitaikyti, įgauti pasitikėjimo ir netgi motyvuoti. Meniniuose tekstuose ar filmuose tokia kalba dažniausiai vartojama kaip stilistinė priemonė specifikai perduoti ir kalbos redaktorių vis mažiau taisoma. Panašiai yra ir su pertarais ir makaronizmais. Jie nepageidautini oficialiojoje kalboje (žinoma, su išimtimis), tačiau gali atlikti prieskonio vaidmenį meniniame tekste, tik svarbu „nepersūdyti“.

Anot psichologo psichoterapeuto Andriaus Kalugino, keiksmožodžius mūsų smegenys apdoroja kitaip negu paprastą kalbą. Jie yra susiję su rudimentine, senesniąja smegenų sritimi, ta, kurioje „gyvena“ mūsų įpročiai ir priklausomybės. Keiksmožodžiai funkciškai tarnauja kaip emocinis išsikrovimas ar pasyvios agresijos demonstravimas. Nustatyta, kad dažniausiai keikiamasi vairuojant, per neformalius vakarėlius, susirašinėjant internetu ar telefonu arba konfliktų metu. Blogoji pusė ta, kad keiksmožodžiai vulgarizuoja ir neskatina kalbos evoliucijos, skamba įžeidžiai, žeminančiai. Tačiau neuropsichologai ištyrė, kad keiksmožodžiai atlieka ir teigiamą gynybinę funkciją – veikia kaip nuskausminamieji, gina organizmą nuo nepageidautinų intervencijų ir grėsmių. Deja, užkietėję keikūnai tą gydomąjį poveikį dėl dažno vartojimo praranda. Psichoterapeutas neslėpė, kad nors keiksmožodžiai yra trumpiausias kelias į save, bet trumpiausias – nebūtinai geriausias.

VDU doc. dr. L. Kamandulytė-Merfeldienė pertarus apibūdino kaip nevalingai, iš įpročio į kalbėjimą įterpiamus žodžius, praradusius reikšminę funkciją ir dėl to laikomus kalbos pertekliumi. Jie šnekamojoje kalboje, ypač iš anksto neparuoštoje, labai dažni. Akademinėje, žiniasklaidos kalboje jų mažiau, bet taip pat pasitaiko. Sakytinės kalbos tekstyno analizė rodo, kad spontaninėje kalboje pertarai sudaro apie 2,3 proc., jaustukai apie 4 proc., būdvardžiai ir prielinksniai po 3 proc.

Analizuodami natūralios spontaninės lietuvių kalbos tekstyną mokslininkai randa 52 skirtingus pertarus. Dažniausiai vartojami šie: *nu* (sudaro apie 50 proc. visų pertarų), *na*, *žinai*, *vat*, *va*, *tai va*, *žinok*, *žodžiu*, *ta prasme*, *iš tikrųjų*, *ar ne*. Anot dėstytojos, pertarai yra „užkrečiami“ – galima pasigauti nuo kito kalbėtojo. Keiksmažodžiai taip pat dažnai virsta pertarais.

Kalbos forumo įrašą galite žiūrėti čia <https://www.youtube.com/watch?v=yL8TIREH2FU>

Šiais laikais keiksmažodžiai vartojami skirtingais tikslais: norint įžeisti, pažeminti žmogų, kaip neigiamų emocijų jaustukai, kaip neigiamą atspalvį kokiam nors elgesiui suteikiantys žodžiai, kaip vaizdingo pasakymo dalis nekultūringoje kalboje, kaip stilistinė priemonė grožinėje literatūroje ar meniniuose filmuose perduodant tam tikrų socialinių sluoksnių ar grupių specifika. Nei pertarų, nei keiksmažodžių atsisakyti beveik neįmanoma. Tik norint įžeisti, pašiepti, galime vartoti lietuviškus keiksmažodžius, kurių yra itin daug. Pavyzdžiui:

Kad tu ištintum, kaip avilys.
Eik į peklą autų skalbti.
Eik kiaulėms uodegas mazgoti.
Po šimts gegučių!
Tu paršo koja užpakaline.
Tu šuns kumpi.
Eik šunų šukuot.
Suk tave devynios!
Eik po velniais!
Kad tau kiaurai išeity!
Kad tau liežuvis kuolu atsistotų!
Kad tave dryži paraliai.
Kad tave pypkės galas.
Kad tave vilkai užpjautų.
Kad tave zuikis subadytų.
Kad tavo kakta nupliktų – ant pakaušio kuodas liktų.
Kad kiaurai žemę prasmegtum.
Kad negautum nė pekloj vietos.
Kad tu staugdamas nueitum.
Kad tu suruktum.
Kad susitrauktum kaip naginė.
Kad velniai tave nujotų!
Tu gyvate raudonoji!
Rupūže!
Žalty!
Rupūže nelaboji!
Po paraliais!
Po šimts kalakutų.
Velniai griebtų!
Velniai rautų!
Po galais.
Kad tave griausmas.
Lysk tu vabalo blauzdon
Kad tau kelnėse ežys išdygtų!
Kad tave perkūnas!
Rupūs miltai.
Rūta žalioji.
Eik balų degint!
Eik tu šunims šeko pjauti!
Papūšk šuniui į uodegą!

*Kad tave bala!
Tinginio pantis!
Varlės kinka!
Kūtvėla pasipūtęs.
Velnio išpera.
Kad tu šaukšte prigertum.
Pakasyk sliėkui pažastį.
Kad tau kiaulės migio pavydėtu!
Eik debesų spardyti.*

O kokia Jūsų šnekamoji kalba, ar kokius pertarus, keiksmažodžius vartojate, pamąstykite ir stebėkite save kalbant.